

‘Zo groot het land is, zo groots de cultuur’

MARCEL ‘NICOLAJEVICH’ VERHOEFF IS SINDS 1992 CHEF-DIRIGENT VAN HET DON KOZAKKENKOOR. INTERVIEW MET EEN RUSLANDLIEFHEBBER

Laurens Bluekens

De kozakken zijn terug. Twee eeuwen geleden stormden de gevreesde Russische ruiters met hun sabels, lansen en pistolen Nederland binnen om een einde te maken aan de Franse bezetting. Ditmaal gaat het er onder leiding van een Nederlander, Marcel Verhoeff, vreedzamer aan toe. Als chef-dirigent van het Russische Don KosakenChor Rusland – dat is vernoemd naar de kozakken rond de rivier de Don – reist hij al meer dan twintig jaar langs theaters en muziekgebouwen overal ter wereld. Voor zijn bijdrage aan de Russisch-Nederlandse culturele betrekkingen kreeg hij de RusPrix Award. Met een pijp in zijn mondhoek ontvangt de musicus zijn gasten op zijn verscholen villa in de Zeeuwse polders, en vertelt hij over zijn bijzondere positie in de Russische muziekwereld.

Verhoeff (1956) werd geboren in een muzikaal gezin in Voorburg. Zijn vader was dirigent en twee van zijn broers speelden klarinet en viool. Waar zij een andere weg kozen, ging Marcel aanvankelijk zang studeren en daarna voor dirigent. In zijn studententijd werd hij gevraagd om in te vallen bij een Nederlands amateur-kozakkenkoor. Hij kende de muziek niet, maar stemde in. Verhoeffs interesse in Russische muziek was gewekt: ‘Wat een mooie klanken, wat een harmonie en wat een muziek.’

Verhoeff kreeg in 1990 een studiebeurs van de Russische en de Nederlandse regering. In Moskou sprak hij eerst met een vertegenwoordiger van de orthodoxe kerk over de religieuze component in Russische muziek: ‘Met die priester liep ik drie kwartier buiten, bij een straffe wind en een temperatuur van min 27 graden. Hij maar praten, terwijl ik er helemaal niets van verstond.’

De volgende dag bezocht de jonge dirigent het

Groot Russisch Academisch Staatskoor, waar hij meteen werd gevraagd om voor het koor plaats te nemen. ‘Ik dacht, dat is goed, niemand kent me hier, ik kan gewoon fouten maken. Na afloop dacht ik dat ik vijf minuten had gedirigeerd, maar het bleek anderhalf uur te zijn.’

Verhoeff zette zangers op een andere plaats, iets wat eigenlijk ongepast was, omdat de leden van het staatskoor in de communistische tijd vaste plaatsen hadden. Maar de reacties waren enthousiast en de Nederlander werd gevraagd of hij de opening van de viering van de 150ste geboortedag van de componist Pjotr Iljitsj Tsjaikovski wilde verzorgen. Hij ging in op het aanbod en oogste opnieuw lof. Een aantal mensen uit het publiek deed hem vervolgens het aanbod om het nog op te richten Don KosakenChor te gaan leiden.

Verhoeff moet het antwoord schuldig blijven op de vraag waarom ze het juist met hem, nota bene een Nederlander, zagen zitten: ‘Die dingen overkomen je.’ In eerste instantie gebeurde er niets: onder het communistische bewind was geen ruimte voor een kozakkenkoor. Pas in 1992 was het zover. ‘In het vliegtuig naar Moskou wist ik nog maar weinig van het repertoire, maar ik had al wel een platencontract op zak. Ik mocht mijn gang gaan.’

‘Super,’ noemt Verhoeff het om het koor te dirigeren. ‘De manier van denken en voelen, de manier waarop iedereen meedenkt over het repertoire. Er komen oma’s naar me toe met oude kladjes van een liedje. Daar kijken we dan naar en spelen het.’

HOEFGETRAPPEL

Het koor bestaat uit zo’n twintig zangers en een ensemble, waarin onder anderen bespelers van de Russische snaarinstrumenten balalaika en *domra*. Het hoefgetrappel van paarden wordt nagebootst door getik op een houten blokje of door de stembanden. Van de ongewassen en ruwe indruk die de

Marcel Verhoeff

1956 Geboren in Voorburg

1974-1984 Studie zang en dirigeren aan conservatoria in Den Haag en Rotterdam

1990 Studiereis naar Rusland en opening van de festiviteiten rond 150 jaar Tsjaikovski

1992-heden Chef-dirigent van het Don KosakenChor Rusland

2012 Ontvangt RusPrix Award

KAPITEIN Marcel ‘Nicolajevich’ Verhoeff in zijn kozakkenuniform op het Zeeuwse platteland. Nederland is nog steeds een anker voor hem

kozakken in 1813 op Nederlandse ooggetuigen maakten, is niets meer over. De groep bestaat uit louter professionele artiesten en de instrumentalisten zijn stuk voor stuk gelauwerd. Uitgedost in kozakkenuniformen uit de tsarentijd, inclusief karakteristieke hoofddekseksels – de *papacha* – en patroonhouders op de borst, staat het koor op de bühne.

Zelf draagt Verhoeff het uniform dat hoort bij de rang van kapitein. Het ritueel ter verkrijging daarvan doorstond hij in 1994. 'Ik kreeg een grote sabel met op het lemmet een limonadeglas vol wodka. Het was half twaalf 's ochtends en mijn vrouw was erbij. Ik moest het glas helemaal leegdrinken. Ik liet me niet kennen en deed het. Het mooie was dat ze daarna zeiden: "En nu naar je hoteltkamer, naar bed en pitten." Dat heb ik gedaan, maar na een half uur stonden ze alweer op de deur te rammen. Ze hadden druiven en appels bij zich. "Vitamine eten, vitamine eten," zeiden ze.'

Het koor is een ceremonieel maar officieel onderdeel van het Russische leger, maar Verhoeff kan niet worden opgeroepen. Zijn artiestennaam Nicolajevich vloeit voort uit de Russische traditie waarbij zoons naar hun vader worden genoemd.

Het repertoire is zwaar en lage stemmen zijn belangrijk, maar de liederen zijn ook speels. In de beginperiode bracht het koor voornamelijk kozakkenliederen die bijvoorbeeld over liefde, strijd en feest gaan. Maar liturgische liederen zijn ook belangrijk, want kozakken koesteren hun Russisch-orthodoxe geloof. 'Als wij in een kerk opnames maken, lopen de jongens niet meteen naar de microfoon, maar ze gaan op hun knieën, bidden, kussen een icon en branden een kaars. Dan weet ik wel dat hun zang uit hart en ziel komt.'

Volgens Verhoeff ontstond er tijdens de recente opnames van *Christmas in Russia*, een cd met vespers, een mystieke sfeer. 'De aanwezige priester was zo betrokken dat hij vergat dat we met opnames bezig waren. Hij liep weg, kwam terug, zwaaide met wierook. Ik stopte de opnames niet, want ik dacht: dit is waar het om gaat. Het gaat me er dan niet om dat een stem wel of niet in balans is, maar veel meer om de energie, de kracht en de emotie.'

Verhoeff is gelovig, maar niet verbonden aan een kerk. In de huiskamer brandt hij wierook en er

staan een beeld van Maria, enkele Russische iconen en een Boeddha-beeld.

KOZAKKENBLOED

'Sinds een aantal jaren heeft het koor een omslag gemaakt,' zegt de chef-dirigent terwijl hij zelfgemaakte groentesoep opdient. Het repertoire is uitgebreid, bijvoorbeeld met liederen uit de Sovjet-tijd: 'Er zijn toen zulke waanzinnig mooie teksten en melodieën geschreven.' Opvallend, want in de Sovjet-Unie werden kozakken vervolgd of moesten ze het land ontvluchten. Het gaat dan ook niet om politieke liederen uit die periode. Maar dan nog: 'Ook al werden kozakken in die tijd gelyncht,' meent Verhoeff, 'dat is voorbij.'

Voor de koorleden met kozakkenbloed geldt dat ook. Volgens de Nederlander hebben hun families veel vreselijks meegemaakt in het verleden, maar beperkt dat zich allerm minst tot de communistische tijd. 'Er was destijds ook een enorme verbodering, iets wat terugkomt in alle Russische muziek. Zo groot en indrukwekkend als het land is, zo groots zijn ook de cultuur, de muziek, de poëzie en de schilderkunst.' De chef-dirigent vindt het belangrijk dat de Russische cultuur ook wordt uitgedragen in het Westen, juist de onbekende dingen ervan. 'Het is heerlijk als het publiek het bekende Russische volkslied *Kalinka* niet mist.'

Het koor treedt al jaren op voor uitverkochte zalen en bracht verschillende cd's uit. Volgens Verhoeff is het succes te verklaren door de strenge selectie van de zangers en de bewaking van de kwaliteit van het ensemble, de interactie met het publiek, én de onderlinge band, die 'ongelooflijk hecht en goed is'. 'Dat voelt het publiek en dat krijg je terug.'

Volgens de koorleden weet Verhoeff de Russische ziel haarfijn te raken. 'Ik heb geen idee waarom, maar de eerste keer dat ik in Rusland kwam, voelde ik me meteen thuis.'

Het kostte tijd om het koor op te bouwen. In het begin was de gedachte: dat is een westerse dirigent, daar komt geld, ik wil er wel bij. Maar dat was niet Verhoeffs instelling. Hij koos ervoor om een jaar met een groep te werken waarbij niemand iets verdiende. 'Dan houd je de echte mensen over.'

Drank was een ander probleem. Aanvankelijk

zong een aantal koorleden 'met meer drank in hun lijf dan in de fles'. 'Die lagen er zo uit, anders houd je het geen twintig jaar vol,' zegt de chef-dirigent gedeceerd. 'Mijn jongens zitten niet aan de wodka, behalve als het feest is. Dan drinken we lekker wodka in de datsja, zitten we bij de open haard, praten we met de vrouwen en kinderen, is de dis uitgebreid en dansen we op tafel – ook de kozakkendans. Een Rus heeft altijd wat te vieren, en dat is maar goed ook. Maar zodra we het podium op gaan, wordt er geen druppel meer gedronken.'

De combinatie van verbodering en topsport – want zo ziet Verhoeff het werken in een koor – komt vaak terug in het gesprek: 'Je moet fysiek ongelooflijk in orde zijn om je stem te laten gaan.' Of een kandidaat geschikt is, bepaalt Verhoeff samen met de groep. Ze kijken naar de fysieke gesteldheid en de stem, en naar hoe iemand in de groep ligt.

KOU EN STRAFKAMPEN

De chef-dirigent wil niet boven de groep staan en hij reist dan ook nooit in zijn eentje: 'Ik vind mezelf niet zozeer een dirigent, maar meer een coach.' Hij ziet de koorleden als zijn broeders. 'Russen hebben een ongelooflijk warme geest en ziel, gaan ergens voor en zijn harde werkers.'

De Russische hoofdstad noemt hij 'waanzinnig boeiend en interessant'. Eerst was het er grijs en naar, nu is alles er mogelijk. Dat geldt ook voor steden als Kazan, Novosibirsk en Nizjni Novgorod.

Toch heeft de Nederlander ook oog voor de mindere kanten. Hij noemt het een teken aan de wand dat de persvrijheid wordt ingeperkt.

Maar ook op Nederland heeft Verhoeff kritiek. Hij betreurt het dat vaak alleen de negatieve kanten van Rusland worden belicht. 'Wij kennen bijvoorbeeld Siberië alleen van kou en strafkampen, terwijl het bijna het ecologisch rijkste gebied ter wereld is. Zo mooi, daar heb je geen idee van.' De Haagse bezuinigingen op cultuur noemt hij 'jammerlijk'. Kunstenaars kunnen juist een mooi visitekaartje zijn voor het land: 'Met cultuur kun je zoveel grenzen openbreken en zoveel mensen benaderen.' Volgens de Nederlander vervullen vooral de ambassades in dit licht een belangrijke rol.

Het is vooral de verbodering die Verhoeff in Rusland vindt, die hij wil overbrengen in het Westen. 'De echte Rus is een vriend voor het leven, als je maar eerlijk en respectvol bent, en je niet gedraagt als de westerling die wel even komt vertellen hoe het moet.' De chef-dirigent ziet ook gelijkenissen tussen de Rus en de Nederlander. Er zijn niet alleen veel historische banden, ook zijn hun beider karakters heel nieuwsgierig en open – 'zuigend naar informatie' – en spelen het hart en de ziel een grote rol bij het handelen.

Verhoeff is het koor na ruim twintig jaar nog lang niet moe. Vernieuwing blijft het devies. Tijdens het Rusland-Nederlandjaar zal in het Moskouse Gorkipark een optreden zijn met popformatie Kytteman. En er is het plan om met het koor in de Transsiberië Express te stappen en aan boord en op locaties langs het spoor optredens te geven voor zakenrelaties. Verhoeff kijkt ernaar uit. Maar hij heeft nog veel meer plannen en dromen: 'Het begint pas.'

COACH

Verhoeff met bariton Evgeny Polikanin en de vioolspeler van het ensemble. De Nederlander beschouwt de koorleden als broeders en ziet zichzelf niet zozeer als dirigent, maar meer als coach

'Vrij man' of 'avonturier'

Kozakken stammen af van Russische boeren en steppebewoners die het Russische rijk rond de vijftiende eeuw ontvluchtten en zich aan de rand van het rijk vestigden. De kozakkengroepen leefden onafhankelijk en vormden een mix van etniciteiten. Ze werden vooral bekend als een geveesd ruitervolk.

SUCCES Repetitie in het Concertgebouw, waar het koor volle zalen trok

CULTURDIPLOMAAT Verhoeff is bekend in de hogere Russische kringen